

Analytical Study and Presenting a Conceptual Model of Design in Accordance with Humanist Housing (Monograph Case Study: Mehr Housing in Qazvin)

Najmeh Mastari-Farahani¹*, Fatemeh Hasanali²

1- Instructor, Department of Architecture and Urban Planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran

2- B.A. in Architecture, Department of Architecture and Urban Planning, Technical and Vocational University (TVU), Tehran, Iran

ARTICLE INFO

Article History

Received: 2023-07-26

Accepted: 2023-09-04

Keywords

Culture
Environmental Comfort
Housing
Humanistic
Sustainable

ABSTRACT

Introduction

Today, sustainable urban development is one of the most important issues in city management. Therefore, urban management policies in the field of housing planning, considering its priority and abundance in cities, will have a significant impact on livability and quality of urban life. Humanism is one of the sustainable housing design approaches. The gap in the past researches is that most of the issues related to humanistic housing design features have been investigated case by case with emphasis on one or more factors. In none of them, a comprehensive model for sustainable humanistic housing design has been presented. Therefore, in this research, the ideal model of humanism has been investigated in the design of sustainable housing today, with a special look at social housing in Mehr Qazvin. The distinguishing feature of this research is that it deals with human needs in space with a new approach and examines criteria, which were not comprehensively addressed in previous researches.

Materials and Methods

The current research is an applied research using the mixed research method including the following sections, which can be used in the field of urban design and architecture in the contemporary period. The first part includes interviews with experts and field surveys of some contemporary houses, whose information has been collected through documents. The results of this section lead to the presentation of two general comparative conceptual models in which the main qualitative indicators of humanistic sustainable housing, their characteristics, and relationships in relation to each other are briefly described from the perspective of experts. In the second part, a preliminary questionnaire with a Likert scale was prepared and the adequacy of the content of the study was obtained by interviewing the experts. Then the questionnaires were tested and revised to determine their face validity. Finally, by interviewing professors and experts, the number and title of the questions in the questionnaire were adjusted. The final questionnaire in this research is designed with 4 descriptive questions (age, gender, education, and occupation) and 16 analytical questions in the form of a Likert scale (five options). In this part of the research, we reached theoretical saturation through random interviews with 50 residents of Mehr Qazvin housing. The research area is Mehrgan town of Qazvin.

Findings

In the first part of the research, based on the conducted studies and interviews with professors and experts, we arrived at two conceptual models related to humanistic sustainable housing design.

* Corresponding author: nfarahani@tvu.ac.ir

The first model briefly includes six main categories of security, interaction, belonging, creativity, beauty, interior, and the factors affecting them. The output of this model is the factors affecting each of the categories in the order of the degree of sharing with each other. In this model, for the interaction category (with eight effective factors), the most practical design solutions are mentioned. After that, effective practical solutions are mentioned for the categories of belonging, creativity, and beauty (with seven effective factors), for the security category (with six effective factors), and for the interior design category (with five effective factors). It is obvious that the share of effective factors in each of the categories shows the importance of that factor and the multi-faceted impact in humanistic sustainable housing design. Therefore, the most important solution in the humanistic design of sustainable housing can be considered the effective factor of creating diversity in the housing space with its common features in four of the main categories. In the second conceptual model, due to its greater importance, only common effective factors in the categories have been examined in reverse. In examining this model, it is obvious that the number of arrows connected to each of the six main categories of factors affecting design shows the importance of that factor. Therefore, the examination of this model also shows the greatest impact of the common factor of diversity (affecting four categories) in the first degree, followed by the factors of attention to scale and cumulative spaces in the design (affecting three categories) in the second degree, and finally, the factors of paying attention to the light in the space, the facilities needed for each space, and the sense of identity (affecting two categories) are in the third degree of importance. The findings of the second part of the research, which was formed through a questionnaire and then an interview with the same people who were questioned and researched. After collecting the data, the analysis process has been done for each of the interviews separately. Finally, according to the field studies, the main and sub-categories corresponding to each other, which are based on the interpretation

of the text of the interviews using the research method and the criteria and their importance, are presented in tables.

Conclusion

By summarizing the conceptual content of the set of obtained categories, it seems that the understanding and experience of the residents of Mehrgran town are unfavorable from various aspects. This interpretation can be attributed to the mentioned interactive categories. Such an understanding and experience has been said to be caused by the causal categories of conditions and it takes place in their context, the conditions that in the current research lead to a sense of uncertainty and instability and a lack of attention to human needs in relation to future events for the residents of this region, and such understanding and experience also have consequences. Therefore, to change the shape of today's houses and pay attention to "understanding and paying attention to human needs" as a core phenomenon or category, measures can be taken in the form of an initial framework for the formation of contemporary housing, especially social housing for low-income groups based on anthropology. It is presented as a result of our attention to the theoretical foundations and especially the field studies carried out in this article. Some of these things include: trying to create open and semi-open spaces, connecting nature with architecture, using plants, creating privacy at the entrance of residential units, creating privacy, allocating spaces for women and allocating spaces for family gatherings, creating transportation stations and urban transfer, distribution of different cultural zones in different parts of residential settlements, definition of entrances, and definition of walls. In order to propose future research, the selected statistical population can be examined at the regional and urban scales. It is also possible to examine the impact of the different geography and climate of different cities in Iran and the world on humanism in housing or examine this issue in repetitive urban buildings with other functions, including offices.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

COPYRIGHTS

©2022 The author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution (CC BY 4.0), which permits unrestricted use, distribution, and reproduction in any medium, as long as the original authors and source are cited. No permission is required from the authors or the publishers.

HOW TO CITE THIS ARTICLE

Mastari-Farahani N. Hasanali H. Analytical Study and Presenting a Conceptual Model of Design in Accordance with Humanist Housing (Monograph Case Study: Mehr Housing in Qazvin). Urban Economics and Planning Vol 4(2):210-226. [In Persian]

DOI: 10.22034/UEP.2023.408861.1388

بررسی تحلیلی و ارائه مدل مفهومی طراحی مطابق با مسکن انسان‌گرا (موردپژوهی تک‌نگاری: مسکن مهر شهر قزوین)

نجمه ماستری فراهانی^{۱*}؛ فاطمه حسنعلی^۲

۱- مربی، گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران
۲- کارشناسی معماری، گروه معماری و شهرسازی، دانشگاه فنی و حرفه‌ای، تهران، ایران

چکیده

مقدمه

توسعه پایدار شهری امروزه جزء مهم‌ترین مسائل در مدیریت شهرها است. بنابراین، سیاست‌های مدیریت شهری در زمینه برنامه‌ریزی مسکن، با توجه به اولویت و فراوانی آن در شهرها، بر قابلیت زندگی و کیفیت زندگی شهری؛ تأثیر قابل توجهی خواهد داشت. انسان‌گرایی یکی از رویکردهای طراحی مسکن پایدار است. خلاً موجود در پژوهش‌های گذشته این است که اغلب مسائل مرتبط به ویژگی‌های طراحی مسکن انسان‌گرا به صورت موردی با تأکید بر یک یا چند عامل بررسی شده است و در هیچ‌یک، نوعی مدل جامع برای طراحی مسکن پایدار انسان‌گرا ارائه نشده است. بنابراین، در این پژوهش به بررسی الگوی مطلوب انسان‌گرایی، در طراحی مسکن پایدار امروزی، با نگاه ویژه به مسکن اجتماعی مهر قزوین، صورت گرفته است. وجه تمایز این پژوهش این است که در آن با نگرشی نو به نیازهای انسان در فضا و بررسی معیارهایی پرداخته است، که در پژوهش‌های پیشین به طور جامع به آن پرداخته نشده بود.

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر یک تحقیق کاربردی به روش تحقیق آمیخته شامل بخش‌های زیر است؛ که می‌تواند در حوزه طراحی شهری و معماری در دوره معاصر به کار گرفته شود. بخش اول شامل مصاحبه با خبرگان و بررسی‌های میدانی برخی خانه‌های معاصر است؛ که اطلاعات مربوط به آن‌ها از طریق اسنادی گردآوری شده است. نتایج حاصل از این بخش منجر به ارائه دو مدل مفهومی تطبیقی کلی که در آن‌ها به اختصار شاخص‌های کیفی اصلی مسکن پایدار انسان‌گرا، ویژگی‌ها و روابط بین آن‌ها در ارتباط با یکدیگر از دیدگاه صاحب‌نظران شرح داده شده است. بخش دوم در این بخش ابتدا پرسشنامه مقدماتی با مقیاس لیکرت تهیه شد و با مصاحبه با خبرگان، کفایت محتوای مطالعه به دست آمد. سپس پرسشنامه‌ها نیز برای تعیین رولایی صوری آن‌ها مورد آزمایش و بازنگری قرار گرفتند. در نهایت با مصاحبه با اساتید و خبرگان تعداد و عنوان سؤال‌های پرسشنامه تعدیل شدند. پرسشنامه نهایی در این پژوهش با ۴ سؤال توصیفی (سن، جنسیت، تحصیلات، شغل) و ۱۶ سؤال تحلیلی به صورت مقیاس لیکرت (پنج‌گزینه‌ای) طرح شده است. در این بخش از پژوهش، از طریق مصاحبه با ۵۰ نفر از ساکنان مسکن مهر قزوین به طور تصادفی، به اشیاع نظری رسیدیم. قلمرو مکانی تحقیق، شهرک مهرگان قزوین است.

یافته‌ها

در بخش اول پژوهش، بر اساس مطالعات انجام‌شده و مصاحبه با اساتید و خبرگان به دو مدل مفهومی در زمینه طراحی مسکن پایدار انسان‌گرا رسیدیم. مدل اول به اختصار شامل شش مقوله اصلی امنیت،

اطلاعات مقاله

تاریخ‌های مقاله

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۵/۰۴

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۰۶/۱۳

کلمات کلیدی

انسان‌گرا
آسایش محیط
پایدار
فرهنگ
مسکن

نتیجه گیری

با جمع بندی محتوای مفهومی مجموعه مقوله‌های به دست آمده، به نظر می آید درک و تجربه ساکنان شهرک مهرگان، از وجوه مختلف نامطلوب است. این تفسیر را می توان به مقوله‌های تعاملی اشاره شده، نسبت داد. چنین درک و تجربه‌ای ناشی از مقوله‌های علی شریطی گفته شده است و در بستر آن‌ها به وقوع می پیوندد؛ شریطی که در پژوهش حاضر، حسی از عدم اطمینان و ناپایداری و بی توجهی به نیازهای انسان را در ارتباط با اتفاقات آینده برای ساکنان این منطقه به همراه دارد و نیز چنین درک و تجربه‌ای، پیامدهایی را نیز به دنبال دارد. بنابراین برای تغییر در شکل خانه‌های امروزی و توجه به «درک و توجه به نیازهای انسان» به عنوان پدیده یا مقوله هسته‌ای، می توان اقداماتی را در قالب یک چارچوب اولیه برای شکل گیری مسکن معاصر به ویژه مسکن اجتماعی برای اقشار کم درآمد بر مبنای انسان شناسی، برآمده از توجه توأمان به مبانی نظری و به ویژه مطالعات زمینه‌ای انجام شده در این مقاله، ارائه شده است. برخی از این موارد عبارتند از: تلاش برای ایجاد فضاهای باز و نیمه باز، پیوند طبیعت با معماری، استفاده از گیاهان، ایجاد حریم در ورودی واحدهای سکونت، ایجاد حریمیت، اختصاص فضاهایی برای خانم‌ها و اختصاص فضاهایی برای گردآوری خانواده، ایجاد ایستگاه‌های حمل و نقل شهری، توزیع زون‌های مختلف فرهنگی در نقاط مختلف شهرک‌های مسکونی، تعریف ورودی‌ها، تعریف جداره‌ها. برای پیشنهاد تحقیقات آتی، جامعه آماری انتخاب شده می تواند در مقیاس منطقه‌ای و شهری مورد بررسی قرار گیرد. همچنین می توان تأثیر جغرافیا و اقلیم متفاوت شهرهای مختلف ایران و جهان را بر انسان گرایی در مسکن مورد بررسی قرار داد و با این موضوع را در ساختمان‌های شهری پرتکرار با عملکردهای دیگر از جمله اداری مورد بررسی قرار داد.

تعامل، تعلق، خلاقیت، زیبایی، داخلی و عوامل مؤثر بر آن‌ها است. خروجی این مدل عوامل مؤثر بر هر یک از مقولات به ترتیب میزان اشتراک با هم است. در این مدل، برای مقوله تعامل (با هشت عامل مؤثر) بیشترین راهکارهای عملی طراحی ذکر شده است. بعد از آن به ترتیب برای مقولات تعلق، خلاقیت، و زیبایی (با هفت عامل مؤثر)، برای مقوله امنیت (با شش عامل مؤثر) و برای مقوله طراحی داخلی (با پنج عامل مؤثر) راهکارهای عملی مؤثر ذکر شده است. بدیهی است میزان اشتراک عوامل مؤثر در هر یک از مقولات نشان دهنده اهمیت آن عامل و تأثیر چندجانبه در طراحی مسکن پایدار انسان گرا است. بنابراین، می توان عامل مؤثر ایجاد تنوع در فضای مسکن را با وجه اشتراک آن در چهار تا از مقولات اصلی، مهم ترین راهکار در طراحی انسان گرای یک مسکن پایدار دانست. خروجی مدل مفهومی دوم، به دلیل اهمیت بیشتر، فقط بررسی عوامل مؤثر مشترک بر مقولات، به صورت معکوس است. در بررسی این مدل، بدیهی است که تعداد فلش‌های متصل از عوامل مؤثر بر طراحی به هر یک از شش مقوله اصلی میزان اهمیت آن عامل را نشان می دهد. لذا بررسی این مدل نیز نشان دهنده بیشترین تأثیر عامل مشترک تنوع (با تأثیر بر چهار مقوله) در درجه اول، بعد از آن عوامل توجه به مقیاس و فضاهای تجمعی در طراحی (با تأثیر بر سه مقوله) در درجه دوم و در نهایت، عوامل توجه به نور در فضا، تسهیلات مورد نیاز هر فضا و حس هویت (با تأثیر بر دو مقوله) در درجه سوم اهمیت قرار دارند. یافته‌های بخش دوم تحقیق که از طریق پرسشنامه و بعد مصاحبه با همان افراد مورد پرسش و مورد پژوهی شکل گرفته است. پس از جمع آوری داده‌ها، فرایند تحلیل برای هر یک از مصاحبه‌ها به صورت جداگانه صورت گرفته است. در نهایت با توجه به مطالعات میدانی، مفاهیم و مقوله‌های فرعی و اصلی متناظر با هم، که بر اساس تفسیر متن مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحقیق و معیارها و اهمیت آن‌ها ذکر شده، در جدول‌هایی ارائه شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

مقدمه

از گذشته، شهرها به عنوان عامل اصلی توسعه اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی کشورها نقش عمده‌ای را ایفا کرده‌اند. ساختمان‌های مسکونی به علت پرتکرار بودن و کاربرد آن برای همه شهروندان از مهم‌ترین بناهای شهری هستند. لذا از قابلیت‌های بالقوه‌ای برای رشد و توسعه شهری برخوردارند که دولت‌ها و مدیران می‌توانند این ظرفیت‌ها را به فعلیت برسانند. همکاری محققان با شهرداری‌ها و ارائه اطلاعات به شهروندان از سوی مدیران و دولت می‌تواند تصمیمات ساکنان را منطقی‌تر، اصولی‌تر و دقیق‌تر کند. در عین حال مشارکت شهروندان می‌تواند مدیران شهری را در ارائه خدمات بهتر یاری کند. بنابراین اطلاع‌رسانی و گسترش دانش در این حوزه، کارایی و خدمات‌رسانی را بهبود می‌بخشد. این کارایی می‌تواند کاهش هزینه، بهبود محیط زیست و در نهایت رضایتمندی شهروندان را به دنبال داشته باشد. لذا در این پژوهش با هدف ارائه یک مدل مفهومی انسان‌گرای مسکن شهری به صورت تک‌نگاری (مسکن مهر شهر قزوین) پرداخته شده است؛ که بتوان آن را در تصمیمات مدیریت و برنامه‌ریزی شهری آینده مورد استفاده قرار داد.

سکونت سبب ایجاد ارتباطی قوی و پر معنا میان انسان و محیط می‌شود. ساخت سرپناهی که بتوان در آن حس مکان و تعلق خاطر داشت، موجب ایجاد هویت در مکان می‌شود. به این سبب وقتی انسانی که پیوسته در راه بوده، خانه‌ای را انتخاب می‌کند و محل حضور خود را در جهان تثبیت می‌کند؛ با انتخاب مکان خود، شکل ارتباط با سایر انسان‌ها را انتخاب می‌کند. این رابطه از طریق معماری خلق می‌شود و به مکانی به نام «خانه» تبدیل می‌شود. خانه جایی است که زندگی روزمره در آن جریان دارد. زندگی روزمره چیزی است که در زندگی ما ثابت می‌ماند و برای انسان الهام‌بخش است.

در نقاط مختلف جهان شکل خانه بر حسب نیازها و «شیوه زندگی» (Life style) افراد آن جامعه تعریف می‌شود. اما مشخص نیست مفهوم شیوه زندگی چگونه بر فرم خانه‌ها و مجتمع‌های زیستی تأثیر می‌گذارد. به همین دلیل، ضرورت دارد که آن را به واژه‌های ملموس‌تر و واضح‌تر از جهان بینی، اخلاق، خصوصیت ملی، فرهنگ تجزیه کرد. این اشکال گوناگون خود مستلزم دلایل متعددی بوده‌اند که سبب شده انسان ناگزیر به شکل خاصی از «مسکن» پناه برده و عوامل مختلفی از جمله اجتماعی، فرهنگی و زیستی روی طرح آن تأثیر بگذارند. پاسخ مناسب مسکن به نیازهای گوناگون انسانی نظیر فیزیولوژیکی، روانی، اجتماعی، زیبایی‌شناختی، امنیت، می‌تواند آن را به بستری برای اعتلای فکری، روحی و روانی انسان تبدیل کند و این مهم فقط در چارچوب یک مسکن پایدار از دیدگاه انسان‌گرایی به دست می‌آید.

بنابراین به دنبال مسائل مطرح‌شده، در پژوهش حاضر پدید خواهد آمد که: نیازهای انسان در فضای مسکونی چیست؟ و چگونه می‌توان آن‌ها را در فضای مسکونی پدیدار کرد؟ در پی پاسخ به این پرسش‌ها، مسئله اصلی و هدف از تحقیق حاضر، بررسی قوت‌ها و ضعف‌های مسکن معاصر ایرانی با نگاه ویژه به مسکن مهر استان قزوین با رویکرد انسان‌شناسی است. لذا در این پژوهش، ضمن شناسایی نیازهای انسانی در مسکن معاصر، تلاش می‌شود راهکارهایی ارائه شود تا مسکن امروزی بتواند به عنوان یک مسکن پایدار، نیازهای انسان را محقق کند و معیارهای اصلی خانواده بر اساس فرهنگ ایرانی را در خود جای دهد.

پیشینه تحقیق

مسکن نهادی است که در راستای اهداف پیچیده‌ای به وجود آمده است و فقط یک ساختار نیست. ساخت خانه یک پدیده فرهنگی تلقی می‌شود و ساختار آن به شدت متأثر از محیط فرهنگی که در آن واقع شده است. در عصر ماقبل تاریخ مسکن چیزی بیش از سرپناه برای انسان اولیه بوده و از همان آغاز، عملکردی فراتر از سودمندی یا بعد فیزیکی داشته است. اگر عملکرد منفعل خانه فراهم کردن سرپناه باشد، هدف مثبت آن خلق یک محیط یا فضای پایدار اجتماعی است که به بهترین شکل با شیوه زندگی یک قوم هماهنگ باشد.

در کتاب مفهوم سکونت (به سوی معماری تمثیلی)، در مورد سکن‌گزینی انسان و واژه سکونت صحبت شده است [۱]. در کتاب انسان‌شناسی مسکن، فاکتورهای اجتماعی مؤثر در سنت‌های مردم در خانه‌سازی تحلیل شده و عوامل فیزیکی الگوی مناسب برای طراحان تعریف شده است [۲]. در کتاب خانه همچون آینه درون، به بررسی عمیق‌تر مفهوم خانه، براساس پژوهشی با عنوان «خانه نمادی از خویشتن» پرداخته شده است [۳]. در کتاب بازشناسی مفهوم خانه در زبان فارسی و فرهنگ ایرانی، با هدف کنکاش در میراث غنی فرهنگ ایرانی و اثبات خاص بودن مفاهیم در این فرهنگ از طریق بررسی واژه‌های زبان فارسی برای حوزه معنایی «فضای ارتباطی» اطلاعاتی گردآوری شده است [۴]. در یک پژوهش تحت عنوان «فرهنگ و مسکن با هدف درک بهتر موضوع طراحی مسکن»، تشخیص مسائل و ارائه راهکارها برای تطبیق مسکن با فرهنگ جامعه داده‌هایی گردآوری شده است [۵]. در پژوهشی دیگر با رویکردی انسانی به مسکن، به بازشناسی لایه‌های متعدد مفهوم خانه که بیانگر تنوع نیازهای انسان در لایه‌های اجتماعی، فرهنگی، زبان‌شناسانه، تاریخی، پدیدارشناسی و روان‌شناسی پرداخته شده است، و با دیدگاهی کل‌نگر تصاویر موجود از خانه‌ها بررسی شده است [۶]. در پژوهشی با موضوع بررسی انسان‌شناسی فضای میانی در مسکن سنتی و معاصر شهر شیراز، ابتدا به تحقیق پیرامون فضای میانی پرداخته و در ادامه با مقایسه نقش آن در مسکن سنتی و معاصر ایران به پیامدهای حذف این فضا روی زندگی انسان‌ها اشاره شده است [۷]. در یک پژوهش با موضوع «جایگاه نیازهای بنیادین انسان در سیر تحولات مسکن (مطالعه موردی: شهر اردبیل مبتنی بر پیشینه تاریخی)» به بررسی میزان توجه به نیازهای بنیادین انسان در دوره‌های متفاوت معماری پرداخته شده است [۸]. در یک پژوهش تحت عنوان «ابعاد تأثیرگذار بر خودشناسی در مجتمع‌های مسکونی از نگاه متخصصان» بررسی‌ها با هدف ارائه ابعاد طراحی مجتمع‌های مسکونی مبتنی بر خودشناسی ساکنان براساس دیدگاه متخصصان نگارش شده و روش تحقیق پژوهش، آمیخته (کمی-کیفی) است [۹]. در پژوهش دیگر تحت عنوان «بررسی تأثیر سبک زندگی در طراحی مسکن معاصر شیراز» ضمن مطالعه مفاهیم سبک زندگی و مسکن و مؤلفه‌های تأثیرگذار سبک بر مسکن، یافتن چگونگی تأثیر تغییرات سبک زندگی بر طراحی مسکن در شهر شیراز مد نظر قرار گرفته است [۱۰]. در پژوهش دیگر تحت عنوان «رابطه بین ویژگی‌های محیط مسکونی با افسردگی ساکنان»، که یک مقاله مروری است؛ با توجه به شیوع زیاد افسردگی و خطرات ناشی از آن که زندگی فردی و اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد، تلاش بر آن است تا عوامل محیط مسکونی مرتبط با آن شناسایی شود و در پژوهش‌های آتی بتوانند از آن در جهت ارتقای محیط‌های مسکونی با رویکرد کاهش افسردگی بهره گیرند. این پژوهش با هدف مرور مطالعات انجام‌شده با موضوع رابطه بین ویژگی‌های محیط مسکونی و افسردگی ساکنان آن انجام شده است [۱۱]. در یک بررسی تحت عنوان «تأثیر نیازهای انسانی بر دلبستگی به محیط کالبدی در مسکن و پیش‌بینی عوامل مؤثر در ارتقای آن، مطالعه موردی: شهر تهران»، به بررسی تأثیر نیازهای انسانی بر میزان دلبستگی مردم شهر تهران به سکونتگاهشان مورد ارزیابی قرار گرفته است که در آن سؤال‌های پژوهش با هدف نزدیک ساختن کیفیت ساخت به نیازهای واقعی مردم از خانه شکل گرفته است [۱۲]. در بررسی دیگر تحت عنوان «بررسی مفهوم‌های خواست و نیاز انسان در روان‌شناسی و تأثیر آن‌ها بر معماری»، هدف آن بوده که با مرور ادبیات نیازها و خواسته‌ها در حیطه روان‌شناسی، فهم دقیق‌تر عوامل انسانی در شکل‌گیری فضا ممکن شود [۱۳]. در بررسی دیگر تحت عنوان «کاربست مفهوم نیازهای انسانی در بازخوانی مفهوم پایداری در محیط‌های مسکونی»، محور اصلی بحث بر تحلیل این نیازها و بهره‌گیری از آن‌ها در جهت درک جامع‌تری از مبانی و مفاهیم مرتبط با توسعه پایدار محیط‌های مسکونی استوار بوده است [۱۴].

خلاً موجود در پژوهش‌های گذشته این است که اغلب مسائل مرتبط به ویژگی‌های طراحی مسکن انسان‌گرا به صورت موردی با تأکید بر یک یا چند عامل بررسی شده است و در هیچ‌یک، یک مدل جامع جهت طراحی

عمومی و ایجاد سلسله مراتب فضایی ممکن می‌شود و این عرصه‌ها نیز احساس تعلق به محیط را افزایش می‌دهد و به محیط‌های مسکونی هویت می‌بخشد [۱۹].

خانه و فرهنگ

خانه یکی از شکل‌های مهم سازمان‌دهی اجتماعی فضایی است که ماهیت دوگانه دارد. هم تحت تأثیر فرهنگ شکل می‌گیرد و هم به نوبه خود بر آن تأثیر می‌گذارد [۱۷]. گاستون بچلار معتقد است که آدمی پیش از افکنده شدن به جهان در گهواره خانه نهاده شده است. در خانواده، شناخت جهان بدون نیاز به انتخاب مسیر و جست‌وجوی هدف توسعه می‌یابد. خانه در تعریفی ساده جایی است که زندگی هر روز در آن اتفاق می‌افتد [۱۸]. راپاپورت خانه را یک حقیقت انسانی می‌داند که انسان در سخت‌ترین شرایط هم سعی کرده است به حالت ایده‌آل آن برسد و امکانات او که مستلزم ارزش‌های فرهنگی است در آنجا به چشم می‌خورد. بنابراین فرهنگ عامل اصلی سبک زندگی و شکل کالبدی مسکن است که می‌توان آن را تجسم کالبدی یک محیط ایده‌آل دانست [۶]. مفهوم خانه، به عنوان یک شکل کالبدی، تنها بر اساس فضاهای داخلی انتظام پیدا نمی‌کند؛ بلکه «معنی» نیز در انتظام فضایی اهمیت پیدا می‌کند. «معنی» در استفاده از فضاها نهفته است و خانه مکان اصلی فعالیت‌های روزانه انسان است [۲۰]. انسان بیشتر عمر خود را در خانه می‌گذراند و خانه مکانی است که در آن تعاملات عادی و اجتماعی صورت می‌گیرد [۲۱]. چگونگی استفاده انسان از فضاهای خانه یک پدیده فرهنگی است؛ زیرا استفاده هدفمند از فضاهای مسکونی، آداب تفاوت بین «خانه و کاشانه» را پدید می‌آورد [۲۲]. رفتار ایجادشده در فضا فرایندی است که می‌تواند کاشانه را به خانه تبدیل کند. بنابراین، در طراحی توجه به جنبه‌های مختلف و معنای آن‌ها بیش از عملکرد اهمیت پیدا می‌کند.

رویکرد انسان‌شناسی

معماری با رویکرد «انسان‌شناسی» (Humanism) به این باور است که انسان به مثابه استفاده‌کننده از محیط ساخته‌شده، محور عمل طراحی است. معماری انسان‌گرا از یک سو با ماهیت انسان و نیازهای او و از سوی دیگر با فرهنگ و تجربیات افراد، گروه‌ها و جوامع ارتباط دارد. ایجاد احساس خوشایند و آرامش در کاربران در محیط‌های ساخته‌شده، به میزان حس تعلق آنان نسبت به محیط مورد استفاده ارتباط دارد [۲۳]. یکی از عوامل مهم، نیازهایی است که در فضا برای انسان تأمین می‌شود. برای نمونه؛ نیاز به تنوع در فضاها، از طریق تغییرات در وضعیت درونی آن‌ها تأمین می‌شود. برخی فضاها می‌توانند خستگی آور باشند. از سویی دیگر، تغییرات زیاد در فضا نیز ناخوشایند است و انسان در زندگی نیازمند نظم و ثبات است که می‌توان آن را نیاز به ایمنی در نظر گرفت. مکان‌هایی که در آن‌ها فضاهای انعطاف‌پذیر در نظر گرفته می‌شوند، بسیار ارزشمند هستند و زمان بیشتری مورد استفاده قرار می‌گیرند. مکان‌هایی که گذشت زمان را نشان می‌دهند، برای انسان اطمینان‌خاطر به وجود می‌آورند. جریان ریتم‌های روزانه و فصل‌ها در درون فضاها آرامش‌دهنده و اطمینان‌بخش هستند. ارتباط ساکنان در فضا با دنیای بیرون و آگاهی از شرایط هوای بیرون و گذشت زمان از طریق حرکت خورشید، احساس امنیتی در انسان به وجود می‌آورند [۶].

نیازهای انسان در مسکن

مردم متفاوت‌اند و مکان‌هایی که برای استقرار خانه‌هایشان در یک محله برمی‌گزینند، تفاوت‌هایشان را آشکار می‌سازد. بعضی از افراد تمایل به زندگی در مکانی فعال دارند. افراد دیگری علاقه به انزوا دارند. این امر مربوط به بعد شخصیت افراد با عنوان «برون‌گرایی» (Extroversion) - درون‌گرایی (Introversion) «یا «اجتماع‌پسندی - خلوت‌پسندی» می‌شود. برخی دوست دارند نزدیک به معازها زندگی کنند؛ تمایل بیشتری به بیرون رفتن از خانه دارند و از رفت و آمد به خانه‌هایشان خوشحال می‌شوند. برخی دیگر تمایل به

مسکن پایدار انسان‌گرا ارائه نشده است. بنابراین، در این پژوهش به بررسی الگوی مطلوب انسان‌گرایی، در طراحی مسکن پایدار امروزی، با نگاه ویژه به مسکن اجتماعی مهر فزاین، صورت گرفته است. وجه تمایز این پژوهش این است که در آن با نگرشی نو به نیازهای انسان در فضا و بررسی معیارهایی پرداخته شده است، که در پژوهش‌های پیشین به طور جامع به آن پرداخته نشده بود. این نیازها شامل: نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی، نیاز به برقراری تعامل و اجتماع‌پذیری فضای درونی و بیرونی، نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان، نیاز به ایجاد فرصت‌های فضایی برای خلاقیت و امکان آزادی انتخاب برای فعالیت در فضاهای مسکونی، نیاز به زیبایی‌صوری و فرمال‌اجزای سازنده محیط مسکونی است. در این پژوهش مبانی نظری با روش کیفی و بررسی میدانی و مصاحبه مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و از نتایج حاصل، مدلی طراحی شده تا به عنوان الگوی مطلوب برای معماران و طراحان مورد استفاده قرار گیرد. در نهایت این مدل مطلوب در مسکن مهر قزوین مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است.

شناخت واژه خانه و مسکن

«خانه» از نظر اقتصادی نوعی «کالا»، از نظر هنری «نماد»، از دیدگاه جامعه‌شناسی «نهاد» است. «فرهنگ» از دیدگاه شهرسازی، «واحد و فضا» و از نظر معماری، دشوارترین موضوع برای درک یا طراحی است. مهم‌ترین دلیل این دشواری، تفاوت زیاد بین دو مفهوم «کاشانه» و «خانه» است. به بیان دیگر، معماران معمولاً «کاشانه» طراحی می‌کنند اما تبدیل کاشانه به خانه با توجه به احساس و ادراک ساکنان آن امری ساده نیست. خانه مکانی برای وقوع زندگی روزمره است [۱۵]. با اینکه خانه ابتدایی‌ترین و اصلی‌ترین گونه معماری به حساب می‌آید، اما هر سرپناهی «خانه» نیست. خانه مفهومی پیچیده و چندبعدی دارد و واقعیت آن فراتر از عناصر فیزیکی تشکیل‌دهنده آن است. خانه کانون حقیقی زندگی است و در ساختن آن توجه به روح انسان اهمیت دارد. حتی برخی معتقدند که خانه در قالب معماری مردمی، جهان‌بینی با بیان متفاوت است [۱۶]. تعریف دیگری از خانه با جایگاه کلیدی در سازمان‌دهی فضا وجود دارد. در این تعریف خانه است که در آن روابط خانوادگی، جنسیتی و هویت شکل می‌گیرد [۱۷]. خانه نقطه ثابتی است که شکل محیط سکونت را تغییر می‌دهد. خانه باید معنای جمله ویتگنشتاین «من جهان خوشبختم» را برآورده کند. خانه با مطرح شدن به عنوان پیکره‌ای معمارانه در محیط، هویت، امنیت و آسایش را بر ما ارزانی می‌دارد [۱۸].

خانه و هویت

خانه به‌رغم نقش سرپناهی که دارد، به عنوان پاره‌ای از هویت افراد جامعه محسوب می‌شود. خانه جدا از کارکرد سرپناه‌محور، بیانگر هویت خالق، مالک یا فرد و از فرهنگ جامعه‌ای که در آن ساخته شده است. تاریخ خانه، از میان دو انگیزه سرپناه و هویت پدیدار شده است [۱۷]. راپاپورت معتقد است که خانه به عنوان پاسخی به نیاز انسان برای محافظت از خود در برابر موجودات، شرایط آب‌وهوایی و حوادث تنها مفهوم سرپناه را شامل می‌شود. او در این باره می‌گوید: «نمی‌توان نقش سرپناه را برای مسکن به عنوان یکی از نیازهای اولیه و اساسی انسان نادیده گرفت، ولی سرپناه در نقش خود نیز مورد تردید و سؤال قرار گرفته است. ساختن خانه، عملی طبیعی و جهانی نیست و در آسیای جنوب شرقی، آمریکای جنوبی و استرالیا به قبایلی برخورد می‌کنیم که دارای مسکن به معنای متعارف آن نیستند». راپاپورت به رابطه سبک زندگی و نوع خانه، نیازهای روزانه مانند غذا خوردن، خوابیدن و نشستن و همچنین عواملی مانند نوع خانواده، محل زندگی زن و... توجه کرده است. همچنین از نظر او حریم خصوصی بر انتخاب مکان، مصالح و نوع ساختمان بر معماری آن تأثیر می‌گذارد. در نهایت خانه را وسیله یا ابزار شکل‌گیری هویت می‌داند و از این‌رو بر لزوم بررسی و شناخت عوامل فرهنگی-اجتماعی دخیل در مسکن تأکید می‌کند [۱۶]. ارتباط مستقیمی بین هویت مکان و تعریف عرصه‌ها وجود دارد. ساماندهی محیط زندگی با تعریف روشن عرصه‌های خصوصی و

اگر خانه وضعیت فیزیکی ضعیفی دارد (مثلاً مردم از بناها و شهرهای خیلی قدیمی، با اعمال کمترین تغییرات استفاده می‌کنند)، در این صورت می‌توان نیازهای اساسی را مورد تردید قرار داد. آنچه در ارتباط با فرم مصنوع مهم است، شکل فرهنگی پاسخ به این نیازهاست. مهم وجود یک درب یا پنجره نیست؛ بلکه فرم، محل قرارگیری و جهت آن است که اهمیت دارد. مهم این نیست که آشپزی می‌کنیم و غذا می‌خوریم، بلکه آنچه اهمیت دارد مکان و چگونگی آن است [۱۶]. اکنون به بعضی از مهم‌ترین جنبه‌های شیوه زندگی که بر فرم مصنوع داخلی با توجه به نیازهای انسان تأثیر می‌گذارد، اشاره می‌شود:

الف) *پارهای از نیازهای اساسی*: بررسی نیازهای اساسی در طراحی داخلی مسکن به طور کل اطلاعات زیادی را در بر نمی‌گیرد، ولی اگر به طور مثال، پدیده بنیادینی همچون تهویه را در نظر گرفت، به تأثیرات پیچیده آن بر فرم مصنوع پی می‌بریم [۲۷].

ب) *خانواده*: خانواده نیاز اساسی محسوب می‌شود، اما خانواده‌ها از نظر ساختار با یکدیگر متفاوت‌اند. که بر فرم خانه نیز به همان نسبت تأثیر می‌گذارد. حتی اگر گونه‌ای اصلی برای ساختار خانواده تعریف کنیم، هنوز شکل‌های متعدد می‌تواند مشتق شود [۲۸].

ج) *مقام زن*: به دلیل اهمیت موقعیت زن در نظام خانواده لازم است که قسمتی را به آن اختصاص دهیم [۲۹].

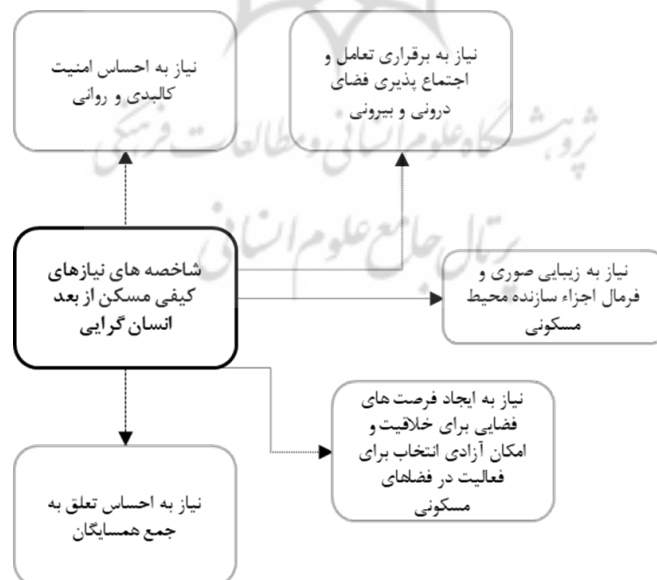
د) *محرمیت*: از آنجا که محرمیت، تا حدودی به مقام و موقعیت زن بستگی دارد، تفاوت در تعابیر محرمیت و راه‌های دستیابی به آن وجود دارد. در بعضی فرهنگ‌ها مانند فرهنگ شریا در کشور نپال، به دلیل رویکردشان به مسائل جنسی، محرمیت عنصری اساسی تلقی نمی‌شود [۳۰].

ه) *روابط اجتماعی*: از آنجا که انسان را حیوانی اجتماعی لقب داده‌اند، معاشرت نیز برای انسان نیازی اساسی محسوب می‌شود. اما آنچه به این پژوهش مربوط است، این است که مردم کجا یکدیگر را ملاقات می‌کنند، چرا که این موضوع است که بر فرم مسکن تأثیر می‌گذارد نه فقط ملاقات [۱۶].

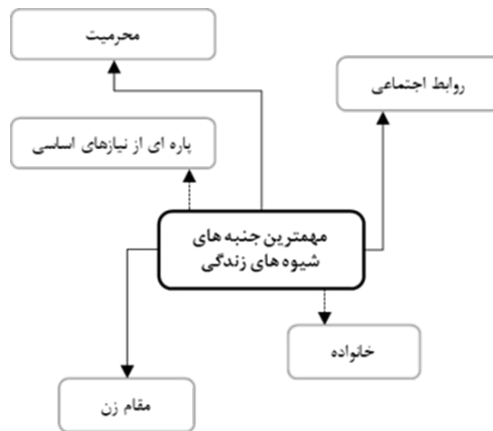
انزوا دارند؛ دوری از شلوغی و مغازه‌ها را می‌پسندند، تنها از محوطه بسیار کوچکی بیرون از خانه‌شان لذت می‌برند و تمایلی به رفت و آمد غربیه‌ها به خانه‌شان ندارند [۲۴]. بنابراین این نتیجه حاصل می‌شود که ساکنان در این خصوص متفاوت‌اند و در مورد موقعیت و خصوصیت خانه‌هایشان، احتیاجات کاملاً متفاوتی دارند. با این وجود، تمام انسان‌ها با سلاقی متفاوت، نیازمند محیط مسکونی با ویژگی‌های مشترک هستند. این نیازهای مشترک در محیط مسکونی در دو بخش مادی و معنوی، از جمله نیاز به تأمین سرپناه، احساس امنیت کالبدی و روانی در محیط مسکونی، برقراری تعامل و اجتماع‌پذیری فضای درونی و بیرونی، احساس تعلق به جمع همسایگان، ایجاد فرصت‌های فضایی برای خلاقیت و امکان آزادی انتخاب برای فعالیت در فضاهای مسکونی و زیبایی اجزای سازنده محیط مسکونی تعریف می‌شود؛ که باید در دو سطح خواسته‌های کلی آنان از محیط مسکونی و خواسته‌های خاص آنان از محیط مسکونی مورد توجه قرار گیرد. مسکن که مکانی فیزیکی و سرپناه است، جزء نیازهای اساسی خانوارهای امروزی است [۲۵] و باید شامل کلیه خدمات و تسهیلات ضروری مورد نیاز برای بهزیستی خانوار و بهداشت افراد باشد [۲۶].

نیازهای اساسی در طراحی داخلی مسکن

اگر سرپناه را از نیازهای اساسی بپذیریم، فرمی که خانه به خود می‌گیرد، به تعریف گروه از «سرپناه» (Shelter)، «خانه» (House) و «نیاز» (Need) بستگی دارد. این تعریف در تفسیرهای مختلف از مفاهیمی همچون خانه، محرمیت و قلمرو منعکس می‌شود. اگر حفاظت در برابر اقلیم و دشمنان را نیازی اساسی تلقی کنیم، نحوه برآوردن آن مستلزم انتخاب از میان گزینه‌های مختلف است. هرچند همیشه محدودیت‌های فیزیکی، روان‌شناختی و فرهنگی نیز در کار است. آنچه در یک فرهنگ، مهم و دارای معناست، همین انتخاب است؛ راه حل‌های ویژه‌ای که در پاسخ به نیازهای خاص شکل می‌گیرد و ضمن بستگی داشتن به برداشت و تفسیر، نسبتاً گسترده و شامل اعتقاد، فلسفه زندگی، رابطه با هم‌گروهی‌ها و حفاظت از خود در برابر اقلیم و دشمنان و... است [۱۶].

شکل ۱. شاخص‌های کیفی مسکن از بعد انسان‌شناسی

شکل ۲. مهم‌ترین جنبه‌های شیوه‌های زندگی

مطالعات انجام گرفته و مصاحبه با اساتید و خبرگان، می‌توان زیرمجموعه‌های شاخص‌های کیفی مسکن از بعد انسان‌گرایی، را به طور خلاصه در جدول ۱ بیان کرد.

در این پژوهش ابتدا از طریق مطالعات و پرسش از خبرگان به مقوله‌های اصلی رسیدیم. سپس در مصاحبه اولیه حضوری مقوله‌های مورد اولویت خبرگان و ساکنان جهت اختصار و بررسی دقیق‌تر انتخاب شد. نتایج حاصل از این بخش در نمودارهای شکل‌های ۱ و ۲ به اختصار ارائه شده است. در نهایت بر اساس

نیازهای اساسی در طراحی داخلی	نیاز به زیبایی، سوری و فرمال ایجاد سازنده محیط مسکنی	نیاز به دسترسی آسان به خدمات و امکانات شهری	نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان	نیاز به برقراری تعامل و اجتماع پاییزی فضای دینی و بروزی	نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی
<ul style="list-style-type: none"> روابط اجتماعی خانواده محرمیت مقام زن پاره ای از نیازهای اساسی 	<ul style="list-style-type: none"> رعایت نسبت تناسب و ریتم رعایت مقیاس توده و حجم نوع و فضای شهری رعایت تناسبات پر و حالی در نما هماهنگی در رنگ و نئون معماری رابطه میان هویت طرح و محیط پیرامون رابطه میان عرصه و آمیان رابطه میان بافت، لگو و مصالح 	<ul style="list-style-type: none"> انتخاب از فرم‌سحری و توجه به اجتماع محوری توجه به نسل‌های مختلف زیست پاییزی و وجود تسهیلات ایجاد فعالیت‌های تجاری و اقتصادی تأمین فضای سبز و محیط افزایش فعالیت‌های فرهنگی توجه در ایجاد فضاهای تفریحی و جمعی 	<ul style="list-style-type: none"> نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان توجه به شرایط زیست محیطی و فیزولوژیکی وجود عناصر نگهبانده توجه پاییزی در فضاهای باز، نیمه باز و بسته وجود نور مطلوب و صدای گونشوار وجود نشانه‌های اجتماعی و نماد های مطلوب استفاده از قابلیت‌های محیط رعایت سلسله مراتب فضایی توجه بصری و رعایت مقیاس انسانی 	<ul style="list-style-type: none"> وجود تسهیلات مناسب در فضاها درونی و بیرونی راحتی و آسایش محیطی شور و هیجان محیطی که مستلزم وجود افرادی چون بچه‌گویی و رمز آلودگی می باشد گوناگونی و تضاد فرصت های کالبدی مناسب جهت نشستن مکت و تأمل بیشتر در فضا فضاهای کالبدی جهت تجمع افراد مثل زمین بازی؛ ایستگاه ایستگاه اتوبوس، مکان غذا خوردن و... روزی های دعوت کننده و دسترسی به لحاظ بصری و کالبدی تعریف بنده ها هویت چارده ها 	<ul style="list-style-type: none"> مشخص کردن قلمرو ها و مرزهای همسایگی فوترسی های مطلوب به هر قلمرو توجه به مقیاس فضا و انسان عدم وجود آلودگی صوتی در محل سکونت فرد عدم ازدحام و اشغال از خلوتی رویت بصری (عدم وجود کتف ها و فرم های فرو رفته) امنیتکام سازه نمایش نور کافی در کلیه فضاها

جدول ۱. زیرمجموعه‌ها و شاخصه‌های نیازهای کیفی مسکن از بعد انسان‌گرایی

بین آن‌ها در ارتباط با یکدیگر از دیدگاه صاحب‌نظران شرح داده، شده است. بخش دوم شامل مصاحبه با اساتید و خبرگان برای تنظیم پرسشنامه مطابق با مدل‌های مفهومی ارائه‌شده، به منظور پرسش از ساکنان نمونه موردی خاص پژوهش حاضر (شهرک مهرگان قزوین) به منظور بررسی نیازهای انسانی در آن و انجام مشاهدات میدانی تا رسیدن به اشباع نظری و در نهایت ارائه یافته‌ها و نتیجه‌گیری حاصل از آن است. در این بخش ابتدا پرسشنامه مقدماتی با مقیاس لیکرت تهیه شد و با مصاحبه با خبرگان، کفایت محتوای مطالعه به دست آمد. سپس پرسشنامه‌ها نیز برای تعیین روایی صورتی آن‌ها مورد آزمایش و بازنگری قرار گرفتند. در نهایت با مصاحبه با اساتید و خبرگان تعداد و عنوان سؤال‌های پرسشنامه تعدیل شدند. پرسشنامه نهایی در این پژوهش با ۴ سؤال توصیفی (سن، جنسیت، تحصیلات، شغل) و ۱۶ سؤال تحلیلی به صورت مقیاس لیکرت (پنج‌گزینه‌ای Likert scale) طرح شده است. در نهایت، ۵۰ نفر از ساکنان مسکن مهر شهر قزوین به صورت تصادفی به عنوان نمونه آماری مورد پرسش قرار گرفته‌اند. در این بخش از پژوهش، از طریق مصاحبه با ۵۰ نفر از ساکنان مسکن مهر قزوین به طور تصادفی، به

مواد و روش‌ها

پژوهش حاضر یک تحقیق کاربردی به روش تحقیق آمیخته شامل بخش‌های زیر است؛ که می‌تواند در حوزه طراحی شهری و معماری در دوره معاصر به کار گرفته شود. این روش پژوهش کیفی (Qualitative Research) به نام نظریه زمینه‌ای بر اساس روش استقرایی (Inductive method) پیش می‌رود که پژوهشگر جای آزمون نظریه‌های موجود، به تدوین و تبیین نظریه‌ها می‌پردازد [۳۱].

بخش اول شامل مصاحبه با خبرگان و بررسی‌های میدانی برخی خانه‌های معاصر است؛ که اطلاعات مربوط به آن‌ها از طریق اسنادی گردآوری شده است. در این بخش، ابتدا به بررسی مسکن، انسان‌شناسی و نیازهای انسان در فضا با استفاده از مطالعات کتابخانه‌ای و اسنادی (مصاحبه با خبرگان و بررسی‌های میدانی برخی خانه‌های معاصر) به منظور شناخت بیشتر انسان و بازتاب نیازهای وی در فضای معماری به‌ویژه مسکن پرداخته شده است. نتایج حاصل از این بخش منجر به ارائه دو مدل مفهومی تطبیقی کلی که در آن‌ها به اختصار شاخص‌های کیفی اصلی مسکن پایدار انسان‌گرا، ویژگی‌ها و روابط

شهرستان البرز واقع شده است. جمعیت این شهر بر اساس آخرین سرشماری ۱۲۰ هزار نفر است و پس از تکمیل اسکان جمعیت، به دومین کانون تمرکز جمعیتی استان قزوین تبدیل خواهد شد. حدود ۷۰ درصد از مساحت در نظر گرفته شده شهرک مهرگان ساخت‌وساز صورت گرفته و باقی آن فضاهای سبز و زمین‌های بایر است. در مرکز شهرک بوستان ۲۲ هکتاری طراحی شده که دارای فضای سبز و محور آب است. در این پارک به جز تسهیلات اولیه نظیر فضای‌های نشیمن و فضاهای رفاهی مانند سرویس بهداشتی، تسهیلات دیگری در نظر گرفته نشده است.

اشباع نظری رسیدیم. در تعیین حجم نمونه‌گیری روش نظریه زمینه‌ای، رسیدن به اشباع نظری اهمیت دارد. یعنی تا جایی که دیگر نمونه‌های جدید چیزی به مقوله‌های به دست آمده و روابط کشف شده میان آن‌ها اضافه نمی‌کند. از این رو در این پژوهش نمونه‌گیری نیز از نوع نظری است؛ یعنی تعداد مشارکت‌کنندگان بستگی به آن داشت که نظریه چه وقت قوام یافت و از عهده پیچیدگی موضوع برآمد؛ چرا که بعد از آن به پاسخ‌های مشابه می‌رسیدیم و یافته جدیدی به پژوهش اضافه نمی‌شد.

قلمروی مکانی تحقیق شهرک مهرگان قزوین است. شهر مهرگان استان قزوین به مساحت حدودی ۸۰۰ هکتار، بیست و نهمین شهر استان قزوین و در

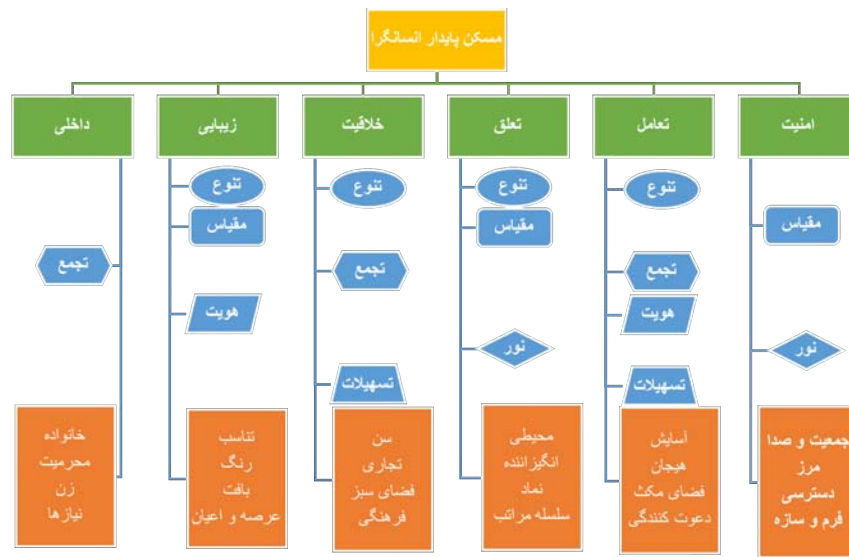

شکل ۳. بررسی موقعیت محدوده مورد مطالعه

یافته‌ها

با توجه به آمیخته بودن روش تحقیق، یافته‌ها نیز در چند بخش قابل ارائه هستند. نتایج حاصل از بررسی و تحلیل بخش اول مطالعات کتابخانه‌ای و مصاحبه با خبرگان در مورد ویژگی‌های مسکن پایدار انسان‌گرا و عوامل مؤثر بر آن‌ها در دو مدل مفهومی خلاصه شده‌اند.

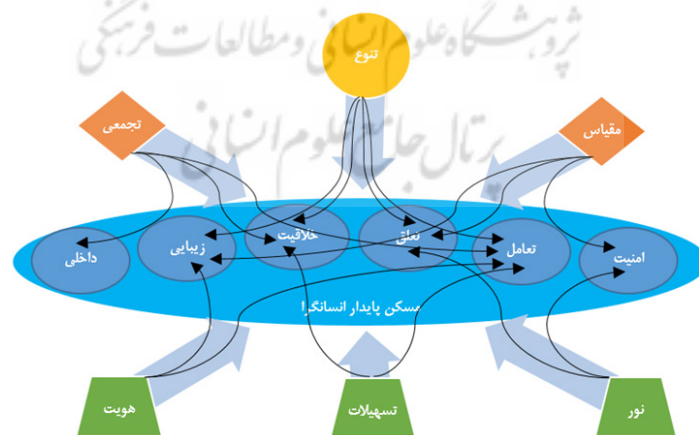
موقعیت محدوده مطالعه میدانی (منبع نقشه پایه، Google Map, ۲۰۲۲)؛ نقاط مختلفی از منظر و نما و پلان‌های مجتمع‌های مسکونی و مشاعات و فضاهای نیمه‌خصوصی و تصاویر داخلی یک مجتمع مسکونی از شهرک مهرگان.

شکل ۴. مدل مفهومی طراحی مسکن انسان‌گرا

عامل مؤثر ایجاد تنوع در فضای مسکن را با وجه اشتراک آن در چهار تا از مقولات اصلی، مهم‌ترین راهکار در طراحی انسان‌گرای یک مسکن پایدار دانست. خروجی مدل مفهومی دوم، به دلیل اهمیت بیشتر، فقط بررسی عوامل مؤثر مشترک بر مقولات، به صورت معکوس است. در بررسی این مدل، بدیهی است که تعداد فلش‌های متصل از عوامل مؤثر بر طراحی به هر یک از شش مقوله اصلی میزان اهمیت آن عامل را نشان می‌دهد. لذا بررسی این مدل نیز نشان‌دهنده بیشترین تأثیر عامل مشترک تنوع (با تأثیر بر چهار مقوله) در درجه اول، بعد از آن عوامل توجه به مقیاس و فضاهای جمعی در طراحی (با تأثیر بر سه مقوله) در درجه دوم و در نهایت، عوامل توجه به نور در فضا، تسهیلات مورد نیاز هر فضا و حس هویت (با تأثیر بر دو مقوله) در درجه سوم اهمیت قرار دارند.

در نهایت بر اساس مطالعات انجام‌شده و مصاحبه با اساتید و خبرگان به دو مدل مفهومی در ارتباط با طراحی مسکن پایدار انسان‌گرا رسیدیم. مدل اول به‌اختصار شامل شش مقوله اصلی امنیت، تعامل، تعلق، خلاقیت، زیبایی، داخلی و عوامل مؤثر بر آن‌ها است. خروجی این مدل عوامل مؤثر بر هر یک از مقولات به‌ترتیب میزان اشتراک با هم است. در این مدل، برای مقوله تعامل (با هشت عامل مؤثر) بیشترین راهکارهای عملی طراحی ذکر شده است. بعد از آن به‌ترتیب برای مقولات تعلق، خلاقیت، و زیبایی (با هفت عامل مؤثر)، برای مقوله امنیت (با شش عامل مؤثر) و برای مقوله طراحی داخلی (با پنج عامل مؤثر) راهکارهای عملی مؤثر ذکر شده است. بدیهی است میزان اشتراک عوامل مؤثر در هر یک از مقولات نشان‌دهنده اهمیت آن عامل و تأثیر چندجانبه در طراحی مسکن پایدار انسان‌گرا است. لذا می‌توان

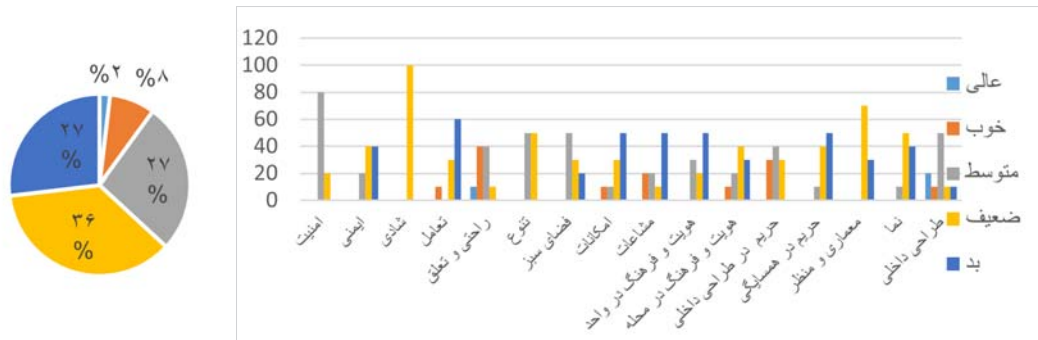
شکل ۵. مدل مفهومی ویژگی‌های مشترک طراحی مسکن انسان‌گرا

صورت تصادفی بوده؛ که با مصاحبه با این نفرات به اشباع نظری رسیدیم. توجه شده است که مصاحبه‌شوندگان، دانش‌آموخته رشته‌های معماری و شهرسازی نباشند تا بر اساس معلومات دانشگاهی و نظری به سؤالات پاسخ ندهند. مصاحبه‌شوندگان دارای مدرک تحصیلی دیپلم و بالاتر بوده‌اند. در

یافته‌های بخش دوم تحقیق که از طریق پرسشنامه و بعد مصاحبه با همان افراد مورد پرسش و مورد پژوهی شکل گرفته است. پس از جمع‌آوری داده‌ها، فرایند تحلیل برای هر یک از مصاحبه‌ها به صورت جداگانه صورت گرفته است. حجم نمونه آماری تعداد ۵۰ نفر از ساکنان مسکن مهر شهر قزوین به

حس خلاقیت در افراد) مطرح شده و در اختیار مصاحبه‌شوندگان قرار داده شده، پاسخ‌های آن‌ها مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفته و با گردآوری اتفاق نظرهای مصاحبه‌شوندگان قوت‌ها و ضعف‌های مجتمع مسکونی مهرگان از دیدگاه نیازهای انسانی مورد بررسی قرار گرفته است.

فرایند یادشده، جملات مصاحبه‌شوندگان مورد کاوش و تفسیر به روش استقرایی قرار گرفته است. تعداد ۲۰ سؤال توصیفی و تحلیلی با توجه به معیارهای یادشده در قسمت نیازهای انسان در مسکن (نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی، برقراری تعاملات اجتماعی در فضاهای درونی و بیرونی، ایجاد احساس تعلق به مکان، زیبایی بصری و صوری، آزادی در انتخاب و برانگیختن

شکل ۶. خلاصه نتایج پرسشنامه از وضعیت رضایت افراد از مسکن مهر قزوین

صورت می‌گیرند، دسته‌بندی، رتبه‌بندی و... شدند تا در نهایت با برقراری پیوندهای مفهومی تحت یک قالب کلی، نظریه یا چارچوب‌های نظری مورد نظر به دست آیند. پس از تحلیل داده‌های مصاحبه‌شونده، در صورت نیاز و به وجود آمدن پرسش‌های جدید، دوباره به اشخاص مراجعه کرده و از طریق حضوری یا مجازی، پرسش‌های جدید مطرح شده‌اند. در واقع، تحلیل با نخستین مصاحبه آغاز شده و به مصاحبه و مشاهده بعدی منجر شده است. در این روش، گردآوری داده‌ها را تحلیل هدایت می‌کند. از این رو، تعامل دائمی میان پژوهشگر و عمل پژوهش در جریان پژوهش برقرار می‌ماند. در نهایت با توجه به مطالعات میدانی، مفاهیم و مقوله‌های فرعی و اصلی متناظر با هم، که بر اساس تفسیر متن مصاحبه‌ها با استفاده از روش تحقیق و معیارها و اهمیت آن‌ها ذکر شده، در جدول‌های زیر ارائه شده است.

پس از جمع‌آوری داده‌ها، فرایند تحلیل برای هر یک از مصاحبه‌ها به صورت جداگانه صورت گرفته است. در فرایند یادشده، جملات مصاحبه‌شونده، مورد کاوش و تفسیر قرار گرفته و سعی شده است مفاهیمی از متن مصاحبه استخراج شود تا پژوهش بتواند در مسیر مفهوم‌سازی و انتزاعی کردن داده‌های به‌دست‌آمده پیش رود. هر یک از این دسته مفاهیم و مقولات متناظر شده، در رابطه با دیگر مقوله‌ها نقشی علی، (تعاملی و پیامدی) یافتند و مدل پارادایمی را ساختند. در شناسه‌گذاری گزینشی نیز مقوله‌ها یکپارچه شدند و مفاهیم اضافی حذف شدند و مفاهیم ناقص، تکمیل شدند و مقوله هسته‌ای پدیده شناسایی شد. به بیان دیگر، در فرایند تحلیلی کدگذاری‌ها، متون توصیفی مصاحبه‌ها، بر اساس مفهوم‌سازی‌های رفت و برگشتی که خود بر اساس موضوع و اهداف پژوهش

جدول ۲. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی	مشخص کردن قلمروها و مرزهای همسایگی	در تعداد زیادی از مجتمع‌ها، ساکنان نسبت به همجواری خود در طبقات احساس ناراضی داشتند و درب‌های ورودی واحدها بسیار به هم نزدیک بوده و صدای همسایگان به راحتی بین دو واحد تبادل می‌شود.
	دسترسی‌های مطلوب به هر قلمرو	در اکثر واحدها فاصله میان راه پله ارتباطی و آسانسورهای میان طبقات به درب‌های ورودی هر واحد نزدیک بود و قلمرو خصوصی و نیمه خصوصی چندان رعایت نشده بود.
	توجه به مقیاس فضا و انسان	در بسیاری از مجتمع‌ها راهروها باریک‌تر از مقدار استاندارد در نظر گرفته شده بود که این امر سبب می‌گردد تا مقیاس و تناسب انسانی رعایت نشود و ساکنان احساس ناراضی داشته باشند.
	نبود آلودگی صوتی در محل سکونت فرد	به دلیل نزدیکی راه پله، آسانسور و همجواری درب‌های ورودی هر واحد، معمولاً داخل واحدهای مسکونی مصون از آلودگی صوتی نیست. همچنین به دلیل استفاده از مصالح نامرغوب و خارج از استاندارد برای اجرای دیوارهای بین واحدها، حریم خصوصی شکسته شده و همسایگان می‌توانند صدای یکدیگر را ناخواسته گوش دهند.
	عدم ازدحام و شلوغی و اضطراب از خلوتی	به دلیل اینکه در مجتمع‌های کوچک هر طبقه ۴ واحد دارد و تعداد طبقات اغلب ۶ طبقه است، ازدحام و شلوغی چندانی در مجتمع‌ها وجود ندارد و این امر متعادل است.
	رؤیت بصری (نبود کتج‌ها و فرم‌های فرورفته)	در بسیاری از مجتمع‌ها به علت طراحی نامناسب در نما و یا راهروها، مشاعات و داخل ساختمان گوشه‌های تیز و یا فرم‌های فرورفته به چشم می‌خورد که سبب به هم زدن امنیت روانی ساکنان می‌شود.

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی	استحکام سازه	افراد مصاحبه‌شونده، قابلیت تشخیص استحکام سازه را نداشتند، ولی با توجه به وقوع زلزله‌های با قدرت متوسط طی ۴ سال گذشته و بارش باران و وزش بادهای شدید، ساکنان اذعان داشتند که هنگام وقوع هر یک از حوادث و یا هنگام دویدن کودکان در طبقات بالای واحدهای صندل‌های زیاد و لرزه‌های شدید و یا نهم‌زدگی‌های شدیدی را احساس کرده‌اند، در بعضی از مجتمع‌ها نیز قسمتهایی از نمای ساختمان سقوط کرده که همگی این‌ها نشانه‌ای از عدم استحکام سازه است.
	تأمین نور کافی در کلیه فضاها	تقریباً در تمام مجتمع‌ها، تمام فضاهای اصلی از نظر نور طبیعی تأمین شده‌اند و مشکل زیادی از این جهت در مجتمع‌های مسکونی وجود نداشته است.

در این نمونه، مقوله اصلی «نیاز به احساس امنیت کالبدی و روانی»، انتخاب و ساختار ارتباطی آن، با مقولات فرعی و مفاهیم مرتبط، که همگی برگرفته از مصاحبه‌ها هستند، به صورت یک مجموعه، در جدول ۳ نشان داده شده است. دیگر مقوله‌های اصلی و مقوله‌های فرعی و مفاهیم مرتبط با آن‌ها نیز که در ادامه و در جدول‌های ۴-۷ ارائه می‌شوند بر اساس همین ساختار، به دست آمده‌اند.

جدول ۳. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیاز به برقراری تعامل و اجتماع‌پذیری فضای درونی و بیرونی»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۲)

مقوله فرعی	مفاهیم
وجود تسهیلات مناسب در فضاهای درونی و بیرونی	امکانات موجود در مجتمع‌های مسکونی مهر چه در فضای بیرونی و چه در فضای خارجی بسیار محدود و ضعیف است. برای مثال در مشاعات و طبقه همکف مجتمع‌ها عمدتاً هیچ فضایی برای گردهمایی در نظر گرفته نشده، همچنین در خیابان‌ها و معابر نیز نورپردازی شبانه کافی و استاندارد وجود ندارد، همچنین هیچ مبلمان شهری برای نشیمن در معابر و پارکینگ‌های عمومی دارای امنیت در نظر گرفته نشده است.
راحتی و آسایش محیطی	به دلیل نبود مبلمان شهری برای استراحت در خارج از مجتمع و در فضاهای نیمه‌خصوصی و نبود سایه‌بان‌ها و پارکینگ‌های عمومی راحتی و آسایش محیطی در اغلب مکان‌های شهرک دیده نمی‌شود.
شور و هیجان محیطی: که مستلزم وجود ابعادی همچون پیچیدگی و رمزآلودگی است	خط آسمان در بسیاری از کوچه‌های شهرک به صورت یکسان است و نماها یک شکل، بسیار ساده و خسته‌کننده طراحی شده‌اند و فضای سبز بسیار محدودی در برخی محلات به چشم می‌خورد که این امر سبب می‌شود شور و هیجان محیطی در شهرک وجود نداشته باشد.
گوناگونی و تضاد	به دلایل یادشده در بند بالا گوناگونی و تضادهای مناسبی در شهرک به چشم نمی‌خورد.
فرصت‌های کالبدی مناسب برای نشستن مکث و تأمل بیشتر در فضا	همان‌طور که در بندهای قبل بیان شد، در نقاط محدودی نظیر پارک‌های محله‌ای شهرک صرفاً تسهیلات برای مکث و تعامل وجود دارد و به دلیل دوری از بسیاری از خانه‌ها، ساکنان آن‌ها به‌خصوص بانوان به علت ضعف امنیت محلات قادر به استفاده از این‌گونه فضاها نیستند.
فضاهای کانونی جهت تجمع افراد مثل زمین بازی؛ ایستگاه اتوبوس، مکان غذا خوردن و...	تعداد رستوران‌های موجود در شهرک بسیار کم و انگشت‌شمار است، همچنین فواصل ایستگاه‌های اتوبوس از یکدیگر بسیار زیاد است، زمین‌های بازی نیز فقط در بخش شمال شرقی شهرک به صورت سالن سرپوشیده موجود است و استفاده از آن برای همگان میسر نیست.
ورودی‌های دعوت‌کننده و دسترسی به لحاظ بصری و کالبدی	در بدو ورود به شهرک، ورودی محلات و کوچه‌ها و ساختمان‌های مسکونی هیچ‌المان ورودی تعریف نشده و هیچ حالت دعوت‌کنندگی به چشم نمی‌خورد.
تعریف بدنه‌ها هویت جداره‌ها	بدنه‌های شهری بدون توجه به اصول معماری و شهرسازی تعریف شده، همچنین ناهماهنگی بین نماهای مجتمع‌های مسکونی مختلف به چشم می‌خورد؛ که این موضوع سبب می‌شود که در شهرک هیچ هویتی احساس نشود.

جدول ۴. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۲)

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان	توجه به شرایط زیست‌محیطی و فیزیولوژیکی	مصالح استفاده در نماها، پنجره‌ها و کف‌سازی‌ها بدون توجه به شرایط زیست‌محیطی و اقلیم استان قزوین در نظر گرفته شده است.
	وجود عناصر انگیزاننده	به دلیل یکنواختی طراحی داخلی، نما، کوچه‌ها و معابر و نبود فضاهای جذاب در منظر اکثر نقاط شهرک عناصر انگیزاننده زیادی در شهرک به چشم نمی‌خورد.

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به احساس تعلق به جمع همسایگان	تنوع پذیری در فضاهای باز، نیمه باز و بسته	هیچ تنوعی در هیچ یک از نقاط شهرک از لحاظ فضاهای باز و نیمه باز و بسته جهت تفریح و... در شهرک مسکونی مهرگان وجود ندارد، تنها در تقاطعی از شهرک پارک‌های محله‌ای دیده می‌شود که فضاهای سبز آن‌ها بسیار نامطلوب است و سایه‌اندازی ندارند.
	وجود نور مطلوب و صدای گوش‌نواز	همان‌طور که در جدول ۳، در ارتباط با مقوله «تأمین نور کافی در کلیه فضاها» بیان شد؛ در واحدهای مسکونی نور کافی وجود دارد ولی هیچ پرده، محور آب و طبیعی وجود ندارد که سبب ایجاد صدای گوش‌نواز شود. به همین دلیل افراد علاقه به حضور در منظر شهرک نداشته و به آن احساس تعلق خاطر ندارند.
	وجود نشانه‌های اجتماعی و نمادهای مطلوب	به دلیل نبود نشانه‌های شهری، هویت معماری در محلات و ساختمان‌ها، المان‌ها و تجهیزات شهری، شهرک از این بعد بسیار ضعیف است و همین امر سبب کاستن حس تعلق خاطر در میان افراد ساکن می‌شود.
	استفاده از قابلیت‌های محیط	بهرغم وجود فضاهای باز و بایر در اطراف هر زون از شهرک، هیچ فکری بابت استفاده از قابلیت‌های محیط در شهرک نشده و اراضی به صورت تپه‌های خاکی و زمین‌های بایر رها شده که این امر سبب می‌شود تا شهرک فرم شهر به خود نگرفته و ساکنان شهرک احساس ناخوشایندی داشته باشند.
	رعایت سلسله مراتب فضایی	در طراحی داخلی واحدهای بسیاری از مجتمع‌های مسکونی سلسله مراتب فضایی به صورت نسبی رعایت شده و چندان به این موضوع اهمیت داده نشده است.
	تنوع بصری و رعایت مقیاس انسانی	تنوع بصری زیادی در شهرک به چشم نمی‌خورد، نماها شبیه به هم هستند، گیاهان موجود در منظر همگی جوان هستند و تنوع چندانی در گیاهان و درختان وجود ندارد. در رابطه با مقیاس انسانی نیز به طور مفصل در جدول ۳ بند «توجه به مقیاس فضا و انسان» بحث شده است.

جدول ۵. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیاز به ایجاد فرصت‌های فضایی برای خلاقیت و امکان آزادی انتخاب برای فعالیت در فضاهای مسکونی»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۲)

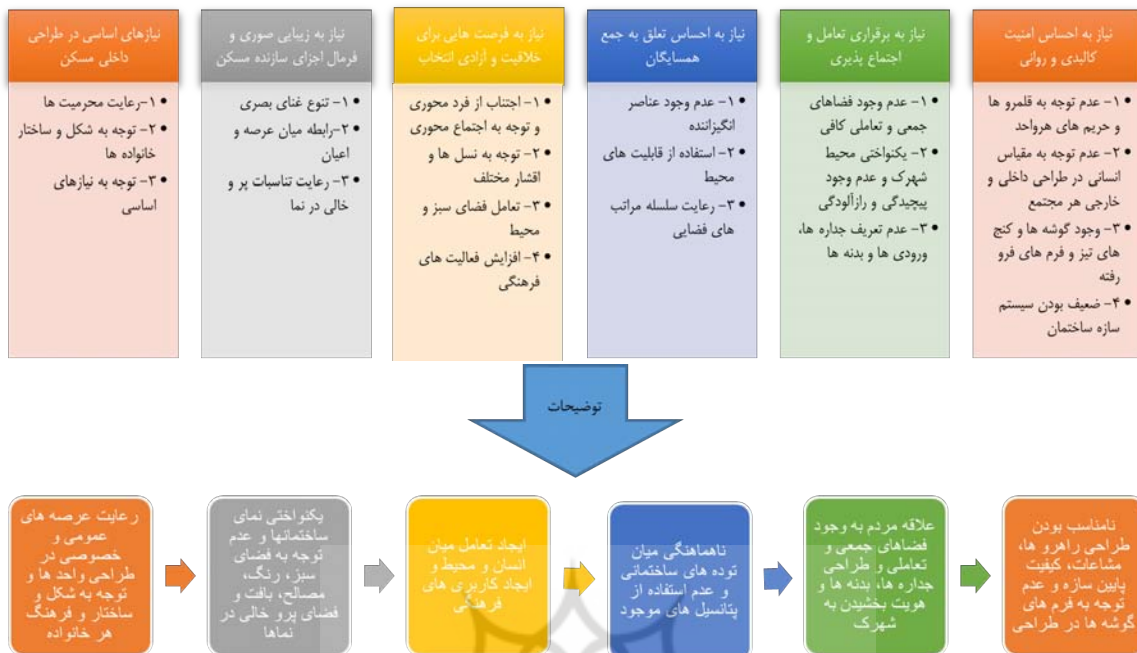
مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به ایجاد فرصت‌های فضایی برای خلاقیت و امکان آزادی انتخاب برای فعالیت در فضاهای مسکونی	اجتناب از فردمحوری و توجه به اجتماع محوری	مصالح استفاده در نماها، پنجره‌ها و کف‌سازی‌ها بدون توجه به شرایط زیست محیطی و اقلیم استان قزوین در نظر گرفته شده است.
	توجه به نسل‌های مختلف	برای گروه‌های سنی مختلف و جنسیت‌های مختلف هیچ تسهیلات ویژه‌ای در نظر گرفته نشده و تنها فضاهای سبز همگانی وجود دارد که تمام ساکنان می‌توانند از آن استفاده کنند.
	زیست پذیری و وجود تسهیلات	پایداری و زیست‌پذیری در شهرک مشاهده نشده و در ارتباط با این مقوله در جدول ۵ مقوله «توجه به شرایط زیست محیطی و فیزیولوژیکی» به طور مفصل بحث شده است.
	ایجاد فعالیت‌های تجاری و اقتصادی	چیدمان فعالیت‌های تجاری، مغازه‌ها و غرفه‌های فروش نسبت به سایر کاربری‌ها در شهرک مهرگان عملکرد بهتری داشته و تقریباً در اکثر محلات مرکز محله دیده می‌شود و ساکنان می‌توانند نیازهای روزمره خود را در آنجا برطرف کنند.
	تعامل فضای سبز و محیط	نسبت فضای سبز به ساختمان‌های مسکونی در شهرک بسیار ضعیف است و گیاهان موجود در آن‌ها تنوع چندانی ندارند.
	افزایش فعالیت‌های فرهنگی	میزان فعالیت‌های فرهنگی در شهرک زیر ۱ درصد از مساحت کل شهرک را در بر گرفته و تقریباً می‌توان چنین بیان کرد که هیچ فضای فرهنگی درخور و مناسبی به ویژه برای بانوان در شهرک وجود ندارد.
	تنوع در ایجاد فضاهای تفریحی و جمعی	همان‌طور که در جدول‌های قبلی و مقوله‌های قبلی از بعد دیگر به این مقوله پرداخته شد، هیچ تنوعی در فضاهای تفریحی و جمعی وجود ندارد.

جدول ۶. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیاز به زیبایی صوری و فرمال اجزای سازنده محیط مسکونی»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۲)

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیاز به زیبایی صوری و فرمال اجزای سازنده محیط مسکونی	رعایت نسبت تناسب و ریتم	فضاهای درونی و بیرونی مجتمع‌ها همگی شبیه یکدیگر بوده و ریتم و تناسب کمتر در آن‌ها دیده می‌شود.
	رعایت مقیاس توده و حجم	بیشتر فضاهای مسکونی به صورت توده هستند و فضاهای خالی در آن‌ها دیده نمی‌شود که این موضوع سبب خستگی ساکنان از جمله مصاحبه‌شوندگان شده است.
	تنوع و غنای بصری	همان‌طور که در جدول‌های قبلی بحث شد، مطابق با مطالعات میدانی و نظرات مصاحبه‌شوندگان، تنوع و غنای بصری در شهرک دیده نمی‌شود.
	رعایت تناسبات پر و خالی در نما	همان‌طور که در بند دوم اشاره شد، فضاهای خالی در نما وجود ندارد، فقط تراس‌ها به چشم می‌خورند.
	هماهنگی در رنگ و نقوش معماری	در ارتباط به مقوله رنگ و نقوش معماری در جدول‌های قبلی بحث انجام شده و به این موضوع بسیار ضعیف عمل شده.
	رابطه میان هویت طرح و محیط پیرامون	طرح هیچ ارتباطی با زمینه و محیط پیرامون خود ندارد و دارای هویت ایرانی نیست.
	رابطه میان عرصه و اعیان	هیچ‌یک از مجتمع‌های مسکونی دارای عرصه نیستند.
	رابطه میان بافت، الگو و مصالح	با توجه به ضعف‌های متعددی که در مجتمع‌های مسکونی وجود داشته می‌توان چنین بیان کرد که میان بافت، الگو و مصالح رابطه و تناسب نسبی وجود دارد.

جدول ۷. ساختار ارتباط مفهومی میان مقوله اصلی «نیازهای اساسی در طراحی داخلی مسکن»، مقولات فرعی و مفاهیم برآمده از مصاحبه‌ها (نگارندگان، ۱۴۰۲)

مقوله اصلی	مقوله فرعی	مفاهیم
نیازهای اساسی در طراحی داخلی مسکن	روابط اجتماعی	فضاهایی مانند فضاهای سرگرمی، بازی، غذا خوری و... به صورت اختصاصی در هیچ واحدی در نظر گرفته نشده و این امر سبب می‌شود تا خانواده کمتر با یکدیگر تعامل برقرار کنند.
	خانواده	با توجه به ساختارهای گوناگون خانواده، متناسبانه تنوعی در مترها و یا تعداد اتاق‌های خواب در مجتمع‌های مسکونی شهرک مهرگان وجود ندارد.
	محرمیت	در برخی واحدها محرمیت‌ها تا حد زیادی رعایت شده، یعنی قسمت‌های خصوصی همانند اتاق‌های خواب از قسمت پذیرایی جداست و قسمت پذیرایی نیز با هندسه از فضای نشیمن جدا شده و آشپزخانه نیز به فضای پذیرایی دید ندارد تا زن در خانه بتواند به راحتی در آشپزخانه کار کند و محرمیت رعایت شود، ولی در تعداد زیادی از واحدها نیز هیچ‌یک از موارد یادشده رعایت نشده است.
	مقام زن	در راستای مقام زن و برای زن در خانه و در واحدهای مسکونی مهر قزوین هیچ فضای اختصاصی در نظر گرفته نشده است.
	پارهای از نیازهای اساسی	همان‌طور که در جدول‌های قبل پاسخ داده شد، بحث نور که پارهای از نیازهای اساسی در طراحی داخلی است در واحدها دیده و رعایت شده، ولی به مقوله شنیداری و حریم خصوصی به خوبی پرداخته نشده و به راحتی می‌توان از یک واحد صداهای ناشی از مشاخره و صداهای هنگام آشپزی واحد مجاور را در بسیاری از واحدها شنید.

جدول ۸. تطابق نتایج برآمده از مبانی نظری و مطالعات زمینه‌ای

پراکندگی مباحث مطرح شده و همه‌شامل نبودن آن‌ها، به عنوان مقوله‌های کلی و جامعی که بتوانند نقش معیار را به خود بگیرند، در این مقاله مورد توجه قرار نگرفته‌اند. بنابراین برای تغییر در شکل خانه‌های امروزی و توجه به «درک و توجه به نیازهای انسان» به عنوان پدیده یا مقوله هسته‌ای، می‌توان اقداماتی را در قالب یک چارچوب اولیه برای شکل‌گیری مسکن معاصر به‌ویژه مسکن اجتماعی (Social housing) برای اقشار کم‌درآمد بر مبنای انسان‌شناسی، برآمده از توجه هم‌زمان به مبانی نظری و به‌ویژه مطالعات زمینه‌ای انجام‌شده در این مقاله، ارائه کرد:

- تلاش برای ایجاد فضاهای باز و نیمه‌باز با کاربری‌های متعدد در نقاط مختلف شهرک و در قسمت‌های نیمه‌خصوصی هر مجتمع و وجود فضاهای مکث و میلمان شهری درون این کاربری‌ها و نورپردازی مطلوب فضاها در شب.

- ایجاد فضاهای پرو خالی، پیوند طبیعت با معماری، مصالح همساز با اقلیم در نما و توجه به غنای بصری.

- استفاده از گیاهان خزان‌پذیر، درختان و درخچه‌های زینتی و معطر در فضاهای سبز و منظر.

- ایجاد حریم در ورودی واحدهای سکونت و تقویت دیوارهای جداکننده هر واحد با استفاده از مصالح عایق صدا.

- ایجاد حریمیت بین تراس‌های هر طبقه و توجه به عرصه‌های عمومی و خصوصی و مکان‌یابی صحیح فضاها.

- اختصاص فضاهایی برای خانم‌ها و اختصاص فضاهایی برای گردآوری خانواده همانند فضایی برای بازی‌های فکری.

- ایجاد ایستگاه‌های حمل‌ونقل شهری از جمله تاکسی و اتوبوس در فواصل نزدیک به یکدیگر.

- توزیع زون‌های مختلف فرهنگی در نقاط مختلف شهرک‌های مسکونی برای سرگرمی و گذران اوقات فراغت.

- تعریف ورودی‌ها و ایجاد پیچیدگی و رازآلودگی در ورودی محلات و کوچه‌ها جهت شکوفایی.

- تعریف جداره‌ها، بدنه‌ها و القای هویت به محلات و توجه به اصول معماری

بحث و نتیجه‌گیری

با جمع‌بندی محتوای مفهومی مجموعه مقوله‌های به‌دست‌آمده، به نظر می‌آید درک و تجربه ساکنان شهرک مهرگان، از وجوه مختلف نامطلوب است. این تفسیر را می‌توان به مقوله‌های تعاملی اشاره‌شده نسبت داد. چنین درک و تجربه‌ای ناشی از مقوله‌های علی‌شرایطی گفته شده است و در بستر آن‌ها به وقوع می‌پیوندد؛ شرایطی که در پژوهش حاضر، حسی از عدم اطمینان و ناپایداری و بی‌توجهی به نیازهای انسان را در ارتباط با اتفاقات آینده برای ساکنان این منطقه به همراه دارد و نیز چنین درک و تجربه‌ای، پیامدهایی را نیز به دنبال دارد؛ پیامدهایی که رابطه ساکنان با مسکن و محیط زندگی خود را دچار ضعف می‌کند. بنابراین می‌توان مفهوم کلی «بی‌توجهی به نیازهای انسان در مسکن معاصر ایرانی»، را به عنوان پدیده هسته‌ای این پژوهش در نظر گرفت. آنچه باعث یا علت یا بستر شکل‌گیری این موضوع (عدم توجه به نیازهای انسان در مسکن) شده است، بی‌توجهی معماران به مقوله انسان و نیازهای او در فضا، «سرگردانی میان استفادل حداکثری از فضا جهت گشایش عرصه‌های مختلف و توجه به نیازهای انسان و اختصاص فضاهای متنوع برای افراد و خانواده»، «ناپایداری خواسته‌ها و تنوع در شکل خانواده‌ها و فرهنگ‌ها»، است؛ به بیان دیگر، این موارد، شرایط علی و زمینه‌ساز شکل‌گیری این تجربه هستند. به دنبال آن، ساکنان در فهم و درک وضعیت موجود، فرایندهایی را در ذهن خود نظم می‌دهند که توضیح‌دهنده آن حس کلی، «درک نیازهای انسان»، شود. بنابراین می‌توان در پاسخ به پرسش اصلی این پژوهش، توضیحات ارائه‌شده در این بخش و چگونگی نحوه شکل‌گیری پدیده اصلی و دیگر مفاهیم و مقوله‌های به‌دست‌آمده را در قالب جدول زیر به نمایش گذاشت. «بی‌توجهی به نیازهای انسان در مسکن معاصر ایرانی» به عنوان پدیده هسته‌ای این مطالعه، در جریان تعاملات ذهنی ساکنان شهرک مهرگان ارتباط با شش مقوله اصلی به خود شکل می‌گیرد. همچنین مقایسه‌ای تطبیقی میان نتایج برآمده از مطالعات میدانی و مطالعات نظری پژوهش، نشان می‌دهد بسیاری از معیارهای به‌دست‌آمده از مطالعات نظری، در میان نتایج به‌دست‌آمده از مصاحبه‌های ساکنان شهرک مهرگان قزوین دیده نمی‌شوند و برخی دیگر با نتایج یادشده مطابقت دارند؛ اما به دلیل

منابع

- [1] Nuremberg Schultz, K. (2002), Concept of Residence (Towards Allegorical Architecture), Translated by Mahmoud Amir Yarahmadi, Tehran: Ag. [in Persian] <http://doi.lib.modares.ac.ir/dl/search/default.aspx?Term=27263&Field=0&DTC=1>
- [2] Rappaport, A. (2018), Housing Anthropology, translated by Khosrow Afzalain, 2019, Mashhad: Kasra Book Publishing. <https://doi.www.adinehbook.com/gp/product/6001331812> [in Persian]
- [3] CooperMarcus, C. (2020), House as a mirror inside: A deeper study of the concept of the house, translated by Hamed Mazaheriyani and Narges Sadat Tabatabaei, Tehran: University of Tehran Press. <https://doi.alumni.ut.ac.ir/fa/book>[in Persian]
- [4] Barati, N. (2003), Recognition of the Concept of House in Persian language and Iranian Culture, Tehran: Quarterly Journal of the Academy of Arts. <https://doi.ensani.ir/fa/article> [in Persian]
- [5] Pourdyhimi, Sh. (2011), Culture and Housing, Journal of Housing and Rural Environment. http://doi.jhre.ir/browse.php?mag_id=1&slc_lang=fa&sid=1 [in Persian]
- [6] Purdyhimi, Sh, Zamani, B, Taji Samadi, N. (2014), A Human Approach to Housing, Safa Scientific Research Journal. <https://doi.civilica.com/doc/1304654/> [in Persian]
- [7] Ainifar, A. Zabihi, H. Taji Samadi, N. (2011), Anthropological Study of Middle Space in Traditional and Contemporary Housing of Shiraz, Iranian Journal of Anthropological Research (Social Sciences Letter). <https://doi.www.sid.ir/paper/254545/fa> [in Persian]
- [8] Azemati, H.R. Pourbagher, S. Rostami, W. (2017), The Position of Basic Human Needs in the Course of Housing Developments (Case Study: Ardabil City Based on Historical Background), Journal of Fine Arts. <https://doi.www.magiran.com/paper/1769577> [in Persian]
- [9] Mohajer, E, Azmati, H.R, Movahed, Kh, (2021), Dimensions affecting self-actualization in residential complexes from the perspective of experts, Scientific Research Journal of Islamic Architecture and Urban Planning. http://doi.ciaui-tabriziau.ir/browse.php?a_id=297&sid=1&slc_lang=fa&ftxt=0 [in Persian]
- [10] Namian, P, Parva, M, Kashmiri, H, (2021), Investigating the impact of lifestyle on contemporary housing design in Shiraz, Special issue of Management and Education. <https://doi.islamiclife.com/article-1-938-fa.html> [in Persian]
- [11] Shahidi, B, Saeedi-Qaheh, A, Khairabadi, Gh, Tashahi, M.J, (2019). The relationship between the characteristics of the residential environment and the depression of the residents: a review article considering the high prevalence of depression and the risks resulting from it that individual and social life, Scientific Research Journal of Behavioral Sciences. <https://doi.rbs.mui.ac.ir/article-1-763-fa.html> [in Persian]
- [12] Tajer, A, Asadi-Bovalordi, S, (2017). The effect of human needs on attachment to the physical environment in housing and the prediction of effective factors in its improvement, a case study: Tehran, Armanshahr Scientific Research Journal. https://doi.www.armanshahrjournal.com/article_69583.html [in Persian]
- [13] Ekhtiyari, M, (2013). Investigating the concepts of human wants and needs in psychology and their impact on real architecture, Safeh Scientific Research Journal. <https://doi.www.noormags.ir/view/fa/articlepage/> [in Persian]
- [14] Motalebi, Q, 1401. The application of the concept of human needs in the reinterpretation of the concept of sustainability in residential environments, the scientific research quarterly of Architecture and Urban Development. https://doi.rau.soore.ac.ir/article_252202.html?lang=fa [in Persian]

و شهرسازی ایرانی.

جهت پیشنهاد تحقیقات آتی، جامعه آماری انتخاب شده می‌تواند در مقیاس منطقه‌ای و شهری مورد بررسی قرار گیرد. همچنین می‌توان تأثیر جغرافیا و اقلیم متفاوت شهرهای مختلف ایران و جهان را بر انسان‌گرایی در مسکن مورد بررسی قرار داد و یا این موضوع را در ساختمان‌های شهری پرتکرار با عملکردهای دیگر از جمله اداری مورد بررسی قرار داد.

مشارکت نویسندگان

درصد مشارکت نویسنده اول و دوم هر دو ۵۰ درصد است.

تشکر و قدردانی

این مقاله حامی مادی و معنوی ندارد.

تعارض منافع

این مقاله فاقد تعارض منافع است.

- [15] Shah Cheraghy, A. Bandarabad, A. (2015), *Inscribed in the Application of Environmental Psychology in Urban Architecture*, Tehran: Jahad Daneshi Publications, First Edition, Sharif Printing. <https://doi.parhibgroup.com/product/> [in Persian]
- [16] Rappaport, A. (2018), *Housing Anthropology*, translated by Khosrow Afzalian, 2018, Mashhad: Kasari Library Publications. <http://doi.www.archoma.com/book/post/3393/> [in Persian]
- [17] Smith, D. et al. (2002), *Quality of Life: Human Welfare and Social Justice*, Translated by Hossein Hataminejad and Hekmat Shahi Ardebili, Tehran: Journal of Political-Economic Information. <https://doi.elmnet.ir/article/68618-2481> [in Persian]
- [18] Norberg Schultz, Christian. (1984), *The Concept of Dwelling (Towards an Allegorical Architecture)*, translated by Mahmoud Amir Yarahamdi, 2013, Tehran: Age Publishing House. <http://doi.lib.ir/booknotfound/?title> [in Persian]
- [19] Ainifar, A. Latifi, A. (2011), *Concept of territory in residential complexes Comparative study of two residential complexes at the level and at altitude in Tehran*, Journal of Fine Arts. <https://doi.elmnet.ir/article/1170214-23204/> [in Persian]
- [20] Zukin, S. (1995). *The Cultures of Cities*. Cambridge, MA: Blackwell. <https://doi.scirp.org/reference/referencespapers.aspx?referenceid=1545070>
- [21] Saunders, P. (1990). *Social Class and Stratification, Society now: Tavistock Publ.* <https://doi.org/10.4324/9780203129715>
- [22] Roderick J. Lawrence (1995). *Housing Quality: An Agenda for Research, Urban Studies*, First Published December 1. <https://doi.ide-as.repec.org/a/sae/urbstu/v32y1995i10p1655-1664.html>
- [23] Ghulam Alizadeh, H. Aziyah, H. (2014), *People-oriented architecture, the role of architecture in human psychological peace, the first regional conference on architecture, civil engineering, surveying.* <https://doi.civica.com/doc/336319/> [in Persian]
- [24] Alexander, Ch. (2008), *Pattern language*, translated by Termeh Reza Karbala'i Nouri, Tehran: Center for Research and Study of Architectural Urbanism. <https://doi.fekrenobook.ir/product> [in Persian]
- [25] Zaranshani, T. Valizadeh, N. Sattari Sarbangholi, H. (2020), *Evaluation of physical components in traditional and modern houses with sustainable development approach (Case study of Tabriz)*, Journal of New Attitudes in Human Geography, 13th year, No. 1 (Successive 49). https://geography.garmsar.iau.ir/article_679237.html [in Persian]
- [26] Fakhri Pourmohammadi, A. Shana'i, A. Zanganeh, A. (2017), *Quality of Life Assessment in Urban Areas (Case Study: District 11 of Tehran Municipality)*, Journal of Urban Planning Geography Researches. https://doi.iurbangeo.ut.ac.ir/article_65437.html [in Persian]
- [27] Taut Bruno, *Houses and People of Japan*, Tokyo: Sansied Co., 1958. https://doi.books.google.com/books/about/Houses_and_People_of_Japan.html?id=Ub3YAAAAMAAJ
- [28] Arenesberg C.M et S.T. Kimball, *Culture and Community*. New York: Harcourt, Brace and World. Inc, 1965. <https://DOI.www.amazon.ca/Culture-Community-C-M-Arenesberg/dp/B002W5JSIQ>
- [29] Sorrer Max, *Les Fondements de la Geographie Humaine (esp. vol. 3, L habitat)*. Paris Armand Colin, 1952. https://doi.www.persee.fr/doc/rga_0035-1121_1953_num_41_2_1101_t1_0382_0000_1
- [30] Von Furer-Heimendorf C, *The Shape of Nepal*. Berkeley et Los Angeles: University of California Press, 1946. <https://doi.www.jstor.org/publisher/ucal>
- [31] Mansourian, Y. (2007), *Grounded Theory: Inductive Theorizing Based on Real Data*, Tehran: Education Issues. <https://doi.www.sid.ir/paper/499243/fa> [in Persian]

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی